

حق دسترسی به فضای سایبری در تکوین افکار عمومی

ندا رستگاران^۱، عبدالحمید فرزانه^۲، روح الله رحیمی^۳، مهدی شیخ موحد^۳

^۱ دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
neda_rastegaran@yahoo.com

^۲ استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
farzaneh2139@gmail.com

^۳ استادیار حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
mr5661@gmail.com، rahimi.mehr48@yahoo.com

چکیده

ظهور و گسترش فضای سایبری مشارکت عموم در گفتمان حوزه عمومی را فراهم نموده است. این امر تأثیرگذاری افکار عمومی در کنترل قدرت را منجر شده است. شناخت حق دسترسی به فضای سایبری، باعث مطالبه‌گری عموم می‌گردد و نقش کارگزاری سیاسی عموم را برجسته‌تر می‌سازد. خلاء تعریف دقیق فضای سایبری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران مشهود می‌باشد. با الگوبرداری از قوانین و مقررات سایبری در کشورهای موفق و بومی‌سازی آن مبتنی بر ویژگی‌های فرهنگی-حقوقی جمهوری اسلامی ایران، می‌توان فقدان قوانین بنیادین در این حوزه را مرتفع نمود. بر طبق یافته‌ها توجه به قوانین بنیادین و مقررات‌زدایی از سایر قوانین و مقررات در حوزه فضای سایبری پیشنهاد می‌گردد. زیرا در پارادایم لیبرالیسم امکان تکوین افکار عمومی در معنای علمی محتمل‌تر است. حاکمیت موظف است به صورت مستمر قوانین و مقررات را مطابق با نوآوری‌های این فضا بررسی نموده و با تفوق مقررات‌زدایی و خط‌مشی‌گذاری مبتنی بر نیاز، سیر استعلایی جامعه را در راستای گسترش حقوق و آزادی‌های بنیادین تأمین نماید.

کلمات کلیدی: افکار عمومی، حقوق عمومی، حوزه عمومی، فضای سایبری.

۱ مقدمه

حق دسترسی به فضای سایبری با ایجاد فضای گفتمان حقوق عمومی، باعث تکوین افکار می‌گردد. در جامعه مدرن به دلیل کثرت جمعیت، فضای سایبری جایگزین ارتباطات چهره به چهره شده است. هدف از این پژوهش، شناسایی قوانین و مقررات مرتبط با حوزه سایبری در جمهوری اسلامی ایران و تحلیل و بررسی آن در گفتمان حوزه عمومی است. محمل عملی پژوهش، بازشناسی حق دسترسی به فضای مجازی و اهتمام به کارکرد این فضا در کنترل قدرت می‌باشد.

به استناد پایگاه‌های اسنادی تاکنون هیچ پژوهش کاربردی در حوزه حقوق عمومی در خصوص نقش فضای سایبری در تکوین افکار عمومی صورت نگرفته است. نوآوری‌های پژوهش عبارتند از:

- این پژوهش اولین مطالعه در حوزه حقوق عمومی در خصوص نقش فضای سایبری بر تکوین افکار عمومی در کشور می‌باشد. پژوهش‌های پیشین تنها به شناخت افکار عمومی پرداخته‌اند یا این موضوع را به صورت غیر متمرکز از ابعاد جامعه‌شناسی بررسی نموده‌اند.
- ارائه راهکارهای حقوقی در جهت گسترش نقش مشارکتی افکار عمومی از مهمترین جنبه‌های نوآورانه این پژوهش می‌باشد.

در پژوهش پیش‌رو ابتدا مروری بر پیشینه‌ی کارهای دیگران صورت پذیرفته است، پس از آن حق دسترسی به فضای سایبری مورد مطالعه قرار گرفته شده است. در بخش بعدی نیز به تشریح نقش فضای سایبری در تکوین افکار عمومی پرداخته شده است و در انتها موضوعات مورد بحث جمع‌بندی و نتیجه‌گیری صورت گرفته است.

۲ مروری بر کارهای دیگران

نقش رسانه بر افکار عمومی جامعه ایران، عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد محمدمهدی مزینانی است که در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی از آن دفاع شده است. این پژوهش به یکی از ابزارهای تأثیرگذار بر افکار عمومی پرداخته است. پایان‌نامه مذکور به تعریف افکار عمومی پرداخته است، نظریات فلاسفه و نظریه پردازان اجتماعی در خصوص افکار عمومی را جمع‌آوری و کارکردهای رسانه را در جامعه ایران تحلیل نموده است.

تأثیر رسانه‌های نوین بر ساخت قدرت سیاسی در ایران دهه هشتاد خورشیدی، عنوان رساله دکتری عباس سهراب‌زاده دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی در سال ۱۳۹۳ می‌باشد. رساله به تفاوت رسانه‌های دولتی و انحصاری با رسانه‌های غیردولتی پرداخته و آزادی در بیان علایق، عقاید، خواسته‌ها و انتقادات مورد نظر را بررسی نموده است. از این رو در بررسی نقش رسانه‌های نوین در سیاست و ساخت قدرت به مؤلفه‌هایی که این نقش را متفاوت و معنادار می‌نمایند، در جامعه ایران و در محدوده دهه هشتاد خورشیدی پرداخته شده است.

تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر خط بر دیپلماسی عمومی و بازتاب آن در سیاست خارجی دولت، مطالعه موردی ایالات متحده آمریکا، عنوان پایان‌نامه ارشد رشته روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان است که در سال ۱۳۹۲ توسط ذکیه طلوع مورد دفاع واقع شده است. این پژوهش به مطالعه‌ی چگونگی تأثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی بر خط بر دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی دولت پرداخته است. در پایان، خواننده را بدین رهیافت معطوف می‌نماید که دولت‌های دموکراتیک از جمله ایالات متحده آمریکا در راستای افزایش قدرت نرم خود در پیشبرد هماهنگی در سیاست خارجی به فرهنگ و اطلاعات، دو عامل عمده و تأثیرگذار بر افکار عمومی، توجه نموده و با درک چگونگی ظهور عوامل مؤثر در دیپلماسی عمومی، شبکه‌های اجتماعی بر خط را

در راستای هدایت و نظارت بر افکار عمومی جهانی، افزایش قدرت نرم، تحقق منافع ملی و سیاست خارجی شان، مورد بهره‌برداری قرار می‌دهند.

روش‌های سنجش افکار عمومی (افکار عمومی در قرن بیست و یکم) عنوان پژوهشی راسل. جی بروکر است که در دانشگاه مرکزی واشنگتن در کالج آلورنو به زبان لاتین به صورت کتابچه منتشر شده است. در این پژوهش، روش‌های بروز و اندازه‌گیری افکار عمومی و نحوه‌ی صحیح نظرسنجی‌های سیاسی به تفصیل بیان شده است. پژوهش با ذکر مصادیق به تفصیل خطاهایی که نتایج نظرسنجی را غیر واقعی می‌نماید و درک صحیح از افکار عمومی را مشکل می‌نماید، می‌پردازد.

بررسی نقش رسانه در سیاست‌گذاری مبارزه با فساد مبتنی بر رویکرد نظام ملی درستکاری، عنوان مقاله‌ای است که در پاییز سال ۱۳۹۹ در فصلنامه نظارت و بازرسی منتشر گردیده است. در این پژوهش به نقش پراهمیت رسانه‌ها در بهبود عملکرد دولت و بازدارندگی از فساد اداری، مبارزه با فساد، شکل‌دهی افکار عمومی در مخالفت با فساد در دستگاه‌های دولتی و حتی اعمال فشار افکار عمومی به منظور تغییر قوانین و مقررات پرداخته شده است.

۳ حق دسترسی به فضای سایبری

حق دسترسی به فضای سایبری از حقوق بنیادین بشر در جامعه مدرن می‌باشد. فضای سایبری را «محیطی تشکیل یافته از سامانه‌ها و شبکه‌های ارتباطی» [۱] تعریف می‌نمایند. مفهوم فضای سایبری با حوزه‌ی عمومی تعریف شده توسط هابرماس همپوشانی دارد. «نقش فضای سایبر در ممکن‌سازی ابتکارات، تصادفی نیست؛ بلکه از معماری آن مشتق شده است» [۲]. حق دسترسی به فضای سایبری به مفهوم اعمال کلیه حقوق مرتبط با این فضا اعم از دریافت اطلاعات و تبادل آراء را در بر می‌گیرد.

در جمهوری اسلامی ایران نیز اصل، بر حق دسترسی به فضای سایبری می‌باشد. طبق ماده ۳۳ منشور حقوق شهروندی، حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش در فضای مجازی بهره‌مند شوند. این حق از جمله شامل احترام به تنوع فرهنگی، زبانی، سنت‌ها و باورهای مذهبی و مراعات موازین اخلاقی در فضای مجازی است. در ادامه بیان شده است که ایجاد هرگونه محدودیت (مانند فیلترینگ، پازیت، کاهش سرعت یا قطعی شبکه) بدون مستند قانونی صریح ممنوع می‌باشد. در حالی که منشور حقوق شهروندی از صیانت حوزه‌ی عمومی دفاع می‌نماید، پاسدار حوزه خصوصی نیز می‌باشد. ماده ۳۵ منشور حقوق شهروندی در ارتباط با صیانت از حوزه خصوصی بیان می‌دارد: حق شهروندان است که از امنیت سایبری و فناوری‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی، حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی برخوردار باشند. حق دسترسی به فضای سایبری را با تسامح، آزادی اطلاعات نیز می‌گویند. در معنای موسع، علاوه بر آزادی دریافت، توانایی انتقال و انتشار اطلاعات را آزادی اطلاعات می‌گویند. این در حالی است که معنای مضیق حق دسترسی به فضای سایبری، استفاده از پلتفرم‌ها و ابزارهای فناوری به منظور دسترسی به اطلاعات به وسیله عموم، بالاخص اطلاعات سیاسی یا در دسترس حاکمیت تعریف می‌گردد.

«دسترسی به اطلاعات موجود در دستگاه‌های حکومتی، مقدمه پاسخگویی حکومت‌ها به افکار عمومی است» [۳]. با توجه به اینکه تنها راه محدودیت و کنترل قدرت همانا قدرت می‌باشد. این توانایی بالقوه وجود دارد که حق دسترسی به فضای سایبری با پیش فرض سواد رسانه‌ای عموم در این فضا را قدرت عمومی نامید. بلوغ سیاسی عامه زمینه مشارکت را فراهم می‌سازد. این بلوغ از مجرای حق دسترسی به اطلاعات و پردازشگری اطلاعات به دست آمده حاصل خواهد شد. مشارکت عموم بر مبنای اصل پارکینسون، مستلزم حق دسترسی عادلانه و بدون تبعیض به اطلاعات در حوزه‌ی عمومی می‌باشد. مطابق منطوق ماده ۳۴ منشور حقوق شهروندی، حق شهروندان است که از مزایای دولت الکترونیک و تجارت الکترونیک، فرصت‌های آموزشی و توانمندسازی کاربران، به صورت غیر تبعیض آمیز برخوردار شوند. در جامعه‌ای که وسایل دسترسی دارای محدودیت‌های طبقاتی باشد یا دسترسی کامل به پهنای باند سایبری گران قیمت و در توان افشار خاص باشد، اجرای عدالت در این حوزه محقق نخواهد شد. بر مبنای اصل نهم قانون اساسی نیز هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، آزادی‌های مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند؛ بنابراین ایجاد تبعیض در دسترسی به فضای سایبری ممنوع می‌باشد.

در این خصوص عنوان شده است: «آگاهی، شرط ضروری ادراک آزادی انتخاب است. مردم ناآگاه هیچ‌گونه امکانی برای انتخاب آزاد ندارند» [۴]. حق دسترسی به اطلاعات، روند مردم‌سالاری در جامعه را تسریع بخشیده و با ایجاد شفافیت در حوزه‌ی عمومی از بسیاری از ناکارآمدی‌های دولت جلوگیری به عمل می‌آورد. «آزادی کامل رسانه‌ها، موجب آگاهی کامل شهروندان، نظارت بر فعالیت‌های دولت، انعکاس افکار عمومی، انتقادات و توسعه اقتصادی و اجتماعی خواهد بود» [۵]. مشاهده می‌گردد که روند احقاق حقوق عمومی در جامعه به مانند گره‌هایی در هم تنیده می‌باشد. حق دسترسی به فضای سایبری بدون پیش شرط سایر حقوق امکان‌پذیر نمی‌باشد و ایجاد این حق نیز بهره‌مندی از سایر حقوق و آزادی‌ها را منتج می‌گردد. «بهره‌مندی دولت از امکان مداخله نظریات در اخذ بهترین تصمیمات، موضع دولت را از موضع واکنشی به موضع فعالانه تغییر می‌دهد و مشروعیت مضاعف را به ارمغان می‌آورد» [۶]. عدم دسترسی آسان به وسایل ارتباطی منجر می‌گردد که در گروهی از جامعه این حق اجرایی نگردد. فضای سایبری با قابلیت حضور فعال شهروندان در تولید و باز نشر اطلاعات در تکوین هرچه سریع‌تر افکار عمومی با توجه به گستره‌ی تعداد اعضای جامعه در دولت مدرن، حائز اهمیت می‌باشد. در این راستا شفاف‌سازی و قابل فهم‌سازی اطلاعات، نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. امروزه «توانایی مشارکت در اطلاعات و اقناع دیگران نسبت به اهداف خود، منبع مهمی برای جذابیت و قدرت مبدل می‌گردد» [۷].

عدم تطابق ظرفیت فهم شهروندان با مفهوم گسترش یافته در سطح فضای سایبری موجب تفسیرهای ناصواب شده و به گسترش شایعه دامن می‌زند. بنابراین علاوه بر شفافیت، ساده‌سازی مطالب از وظایف مطبوعات اصیل می‌باشد. در این میان نمی‌توان از نقش فضای سایبری در اهمیت دادن به موضوع و احیاء آن در بازه زمان و یا عدم پرداختن به موضوع در شکل‌گیری افکار عمومی غافل شد. افکار عمومی این قابلیت را دارا می‌باشند تا لوایح و مقررات خودسرانه و مخالف با نفع عمومی را از طریق وسایل ارتباط جمعی به چالش کشیده و حداکثر نظارت خود را در مرحله قانون‌گذاری و شبه قانون‌گذاری، که از طریق مقامات دولتی اعمال می‌گردد، داشته باشند. تلقین، تکرار و استفاده از ویژگی‌های روانشناختی مخاطب از روش‌های معمول فعالان

فضای سایبری جهت القای مفاهیم و ارزش‌ها به مخاطبین می‌باشد. اگرچه در برخی موارد، نتایج مطلوب نظر آنان حاصل نخواهد شد. انتخاب محتوا و رسانه، ناشی از حق انتخاب و آزادی شهروندان می‌باشد که در اعلامیه جهانی حقوق بشر مورد تصریح و تأکید واقع شده است. حق آزادی انتخاب به عنوان یکی از حقوق فطری از اهداف اعلامیه حقوق بشر است که در ذیل مقدمه این اعلامیه تصریح شده است. دکتر کاتوزیان معتقدند: «تمام قوای مملکت ناشی از ملت است و دولت‌ها وظیفه دارند که هرچه بیشتر آزادی افراد را تأمین کنند. آزادی پیشه و بیان و قلم، از حقوق فطری و تغییرناپذیر بشر است و هیچ قاعده‌ای نمی‌تواند به این حقوق عالی تجاوز کند» [۸]. تضمین این آزادی‌ها در قانون اساسی ضامن ایجاد و اثرگذاری افکار عمومی است. با گسترش آزادی‌ها و بهره‌مندی از سواد حقوق عمومی، گفتمان حقوق عمومی بین شهروندان گسترش می‌یابد، در این برهه قدرت شکل‌گیری افکار عمومی به اوج می‌رسد. «در واقع مشروعیت سیاسی در پسادرنیته، اغلب درون انواع مختلف و متفاوت خرده گفتمان‌هایی قرار دارد که متضمن کثرت‌گرایی موضوعات و مسائل محلی و گروه‌های هویتی و غیره است» [۱۷] حق دسترسی به فضای سایبری، به عنوان یکی از طرق تضمین حق دسترسی به اطلاعات، امکان گفتمان کثرت‌گرا، آزاد، برابر و تخصصی را فراهم می‌سازد.

۴ نقش فضای سایبری در تکوین افکار عمومی

فضای سایبری به عنوان بستر گفتگو در جامعه مدرن نقش اساسی را ایفا می‌نماید. همان‌طور که بیان گردید؛ اصل بر حق عموم در دسترسی آزاد به فضای سایبری می‌باشد و موارد استثنا به موجب قانون معین می‌گردد. اهمیت حق دسترسی به اطلاعات به منظور تکوین افکار عمومی به مثابه مصالح ضروری یک سازه‌ی معماری می‌باشد. در کنار ارکان اصلی دموکراسی که عبارتند از: «مشارکت شهروندان، پاسخگویی حاکمیت و شفافیت امور حکومتی، رسانه به عنوان رکن چهارم دموکراسی می‌تواند زمینه‌ای برای کنترل سه رکن دیگر باشد» [۹]. از این رو فضای سایبری دارای اهمیت بسیاری می‌باشد.

«میزان حساسیت افکار عمومی نسبت به مسائل اجتماعی در ارتباط با میزان شیوع مسأله در هر منطقه قرار دارد» [۱۰]. فضای سایبری امکان باز نشر و شیوع مسائل را فراهم می‌سازد. اطلاع‌رسانی عمومی و شفاف‌سازی که شامل قابل فهم‌سازی مسائل برای عموم می‌باشد، از ویژگی‌های دولت‌های مبتنی بر دموکراسی می‌باشد. پاسخگویی به عموم باعث گسترش بحث‌های حوزه‌ی عمومی و به تبع آن افزایش سواد در حوزه‌ی عمومی گردید. این پاسخگویی به دلیل مدرناسیون مستلزم استفاده از ابزارهای متناسب با دولت مدرن است و فضای سایبری ابزار همگرایی و ایجاد روابط در سطح وسیع، متناسب با شرایط دولت مدرن می‌باشد. با توجه به گسترش فضای سایبری، نقد سیاست‌های دولتی در دستور مباحثات برنامه‌های رسانه‌ای قرار گرفت که این امر خود مستلزم سواد رسانه‌ای شهروندان می‌باشد.

مردم در خصوص موضوعاتی که اطلاعی ندارند یا اطلاع‌رسانی در آن خصوص صورت نمی‌گیرد، توانایی اظهار عقیده نداشته؛ بنابراین افکار عمومی نیز در این زمینه شکل نمی‌گیرد. «وضعیت‌های کنشی، تبلیغات رسانه‌های گروهی و قوانین اجتماعی هر یک در کم و کیف دخالت مردم در سرنوشت خود تأثیر گذارند» [۱۱]. به‌گونه‌ای که گاه رسانه‌های دولتی به‌صورت زنجیره‌ای، فضایی ایجاد می‌کنند که دولت‌ها از شنیدن

صدای واقعی مردم و افکار عمومی محروم می‌گردند و گاهی نیز موفق می‌شوند افکار عمومی را در جهت خاصی هدایت کنند. فضای سایبری در این جوامع بیشتر در دسترس حاکمیت بوده و در موضوعات محدودی افراد خصوصی امکان فعالیت دارند. پارادایم حاکم بر این جوامع پاترنالیست سایبری می‌باشد. به صورت کلی «پارادایم‌های حاکم بر فضای سایبری بر دو رویکرد اساسی پاترنالیست سایبری و لیبرالیسم (لیبرالیسم) سیاسی استوار است» [۱۲]. در پارادایم لیبرالیسم، آزادی فضای سایبری حاکم است. در این جوامع دولت به جای تنظیم‌گری فضای سایبری، اهتمام خویش را در راستای برخورداری از حق آموزش سواد رسانه‌ای معطوف می‌نماید. حق برخورداری از سواد رسانه باعث ارتقاء سطح پردازشگری شهروندان شده و نفوذ تبلیغات را به حداقل می‌رساند.

عراقی در کتاب بررسی و شناخت افکار عمومی، عنصر فرهنگ را مهمتر از تبلیغات دانسته و بیان می‌دارد: «تبلیغات غالباً تنها افراد را به انجام عمل تحریک می‌کند ولی جهت این عمل بیشتر به تمایل قبلی افراد بستگی دارد تا محتوای تبلیغات» [۱۳]. در جوامع مذکور، تبلیغات به صورت روایت یک واقعیت بیان می‌شود و مخاطب در جریان محتوای تبلیغاتی پیام قرار نمی‌گیرد. این روش، اگرچه مخالف با اخلاق فضای سایبری می‌باشد اما کماکان مورد استفاده در سراسر جهان واقع می‌شود. در تبلیغاتی که با هدف وارونه جلوه دادن واقعیت و تحریف عمدی و مغرضانه صورت می‌گیرد، در صورتی که مخاطب آگاهی کافی نداشته باشد و از منابع متعدد جهت بهره‌مندی از اطلاعات محروم باشد، نتیجه‌ای جز تحریف واقعیت و تغییر افکار عمومی نخواهد داشت. فضای سایبری با عملکرد جمع‌آوری و بازنشر اطلاعات و رویدادهای اجتماعی ممکن است باعث همبستگی بخشی از جامعه در واکنش به آن گزارش گردد، این همبستگی می‌تواند اولین قدم در ایجاد افکار عمومی باشد. این همبستگی با توجه به مخاطبین می‌تواند پهنایی به وسعت یک شهر از یک کشور و یا فرای مرزها باشد. «در بررسی نقش رسانه‌های نوین در سیاست و ساخت قدرت، اصلی‌ترین مؤلفه که این نقش را متفاوت و معنادار می‌کند همین رهایی از سیطره‌ی قدرت است» [۱۴]. فضای سایبری به دلیل فاقد مرز بودن این ویژگی منحصر به فرد را دارا شده است.

فضای سایبری باعث گردیده است: «اولاً افکار عمومی حالت ملموس‌تری به خود بگیرد و ثانیاً به عنوان یک نیروی سیاسی در جامعه ایفای نقش کنند» [۱۵]. «با گسترش حاکمیت قانون و کاهش روابط خصمانه در پی کاستن از هزینه‌های سیاسی و اجتماعی و افزایش نقش افکار عمومی در تصمیم‌گیری دولت‌ها، دولتمردان تلاش خود را در به‌کارگیری توان نرم معطوف ساخته و از توجه بیش از اندازه نسبت به سخت خود کاستند» [۱۶].

با ارتقاء جایگاه افکار عمومی و نقشی که فضای سایبری در ایجاد و اثرگذاری آن ایفا می‌کند، این امر را نمی‌بایست از نظر دور داشت که حتی در صورت تضمین حق دسترسی به فضای سایبری، حاکمیت در روابط نابرابر خود با داشتن بودجه‌ی عمومی و بهره‌مندی از نفوذ خود پیروز میدان خواهند بود. همین امر در ارتباط با افکار عمومی در جهان نیز مصداق دارد. دولت‌ها با هزینه کردن بودجه‌هایی متفاوت و در اختیار داشتن متخصصین برای رقابت با هم، به مسابقه‌ای نابرابر دعوت شده‌اند.

فضای سایبری به عنوان ابزار شکل‌گیری افکار عمومی با بهره‌گیری از نخبگان سیاسی و روش‌های تبلیغاتی، قدرت هدایت افکار عمومی در سطح بین‌المللی را نیز دارا می‌باشد. این تأثیرگذاری در جوامع توسعه

نیافته مؤثرتر خواهد بود؛ زیرا بین عزت نفس افراد یک جامعه و ثبات نسبی افکار عمومی رابطه‌ای مثبت و اثبات شده وجود دارد.

حق دسترسی به فضای سایبری شامل حق برابری افراد در حوزه مشارکت به دور از سلطه قدرت در جهت توازن منافع است. تولید محتوا توسط مخاطبین و تسهیل در ارسال بازخورد، ارتباط دوسویه جهت گفتگویی عمیق و متکثر که دارای قدرت نفوذ بالاتری در کنترل قدرت است، از نتایج بهره‌مندی از حق دسترسی به فضای سایبری می‌باشد. حوزه‌ی عمومی در جوامعی که اطلاعات به عموم به صورت یک طرفه به مخاطبین منفعل انتقال پیدا می‌کند، بسیار کم‌رنگ می‌باشد. این فضا که تولید محتوا توسط عموم صورت می‌گیرد، با مفهوم جهان زیست هابرماس تقارن پیدا می‌نماید.

۵ نتیجه‌گیری

تبیین حق برخورداری از فضای سایبری و بهره‌مندی از خرد جمعی در قالب افکار عمومی از الزامات دولت مدرن در راستای تعادل قدرت است. در جمهوری اسلامی ایران مرکز ملی فضای مجازی به موجب ابلاغیه مقام معظم رهبری مسئول خط‌مشی‌گذاری در حوزه فضای سایبری و تبیین اولویت‌ها و سیاست‌های راهبردی است. نتایج، نشان دهنده‌ی رابطه مستقیم افزایش سواد حقوقی و شرکت در مباحثات عقلانی توسط عموم است. همچنین سطح مطالبه‌گری عموم و شناخت حقوق عمومی نیز در ارتباط مستقیم با یکدیگر قرار دارند. تشریح حق برخورداری از فضای سایبری و پیامد مطلوب آن در گفتمان حوزه‌ی عمومی به عنوان پیش‌شرط تکوین افکار عمومی حائز اهمیت است. در دولت مدرن مهمترین بستر شکل‌گیری حوزه‌ی عمومی، فضای سایبری می‌باشد. امکان تبادل افکار، وجه افتراق حق برخورداری از فضای سایبری با سایر حقوق از جمله حق برخورداری از اطلاعات است.

مراجع

- [۱] میرعباسی، سیدباقر و مجید کورکی‌نژاد قرایی، قابلیت تحقق سایبر تروریسم و ارتباط آن با حق ذاتی دفاع مشروع مقرر در ماده ۵۱ منشور سازمان ملل متحد، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۸، شماره ۲، ۱۳۹۷، صص ۲۶۱-۲۸۰.
- [۲] رهایی، سعید و محسن متاجی، تأملی بر مقررات‌گذاری خودتنظیمی در فضای سایبر، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۲، شماره ۴، ۱۴۰۱، صص ۲۱۲۷-۲۱۴۸.
- [۳] محسنی، وجیهه و همکاران، تحلیل حقوقی نسبت سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تأکید بر نظام حقوقی ایران، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۶۲، ۱۳۹۸، صص ۳۲۱-۳۵۴.
- [۴] پورعزت، علی‌اصغر، مبانی دانش اداره دولت و حکومت، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۸۷.
- [۵] مالکی، جلیل و زهرا واعظی، آزادی مطبوعات در منظر حق دسترسی آزاد به مطبوعات، رسانه، سال بیست و سوم، شماره ۴، ۱۳۹۱، صص ۲۳-۵.
- [۶] رستگاران، ندا و همکاران، تأثیر افکار عمومی در نظارت سیاسی بر دولت، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، ۱۴۰۲.

<https://doi.org/10.22059/jplsq.2021.306695.2500>

- [۷] شهرام‌نیا، سیدامیر مسعود و همکاران، واکاوی مفهومی قدرت نرم و راهکار (فرصت)‌های ایران در قبال آن، مجله دانش سیاسی و بین‌المللی، شماره سوم، ۱۳۹۱، صص ۷۱-۸۸.
- [۸] کاتوزیان، ناصر، کلیات حقوق: نظریه عمومی، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
- [۹] نواح، عبدالرضا و همکاران، پیامدهای جامعه‌شناختی سواد رسانه‌ای بر آگاهی از حقوق شهروندی و دموکراسی خواهی، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال پنجم، شماره هشتم، ۱۳۹۸، صص ۲۰۳-۲۲۸.
- [۱۰] رشوند، علی‌اکبر، مقایسه عوامل موثر بر حساسیت افکار عمومی نسبت به مسائل اجتماعی در مناطق شهری و روستایی استان قزوین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قزوین: گروه علوم اجتماعی، ۱۳۸۰.
- [۱۱] لازار، زودیت، ۱۳۸۰، افکار عمومی، ترجمه مرتضی کتبی، تهران: نشر نی، ۱۳۸۰.
- [۱۲] حسینی، محمدرضا، الگوی مقررات‌گذاری در فضای سایبر: ارائه چارچوب جامع تنظیم‌گری برای محیط ملی، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، ۱۴۰۲.

<https://doi.org/10.22059/jplsq.2023.344418.3102>

- [۱۳] عراقی، مهدی، اهمیت و کارکردها؛ بررسی و شناخت افکار عمومی، تهران: انتشارات فجر، ۱۳۸۳.
- [۱۴] سهراب‌زاده، عباس، تاثیر رسانه‌های نوین بر ساخت قدرت سیاسی در ایران دهه‌ی هشتاد خورشیدی، رساله دکترای تخصصی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۳.
- [۱۵] نقیب‌زاده، احمد، درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی، تهران: سمت، چاپ هفتم، ۱۳۸۸.
- [۱۶] طلوع، ذکیه، تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر خط بر دیپلماسی عمومی و بازتاب آن در سیاست مطالعه‌ی موردی ایالت متحده آمریکا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان: گروه روابط بین‌الملل، ۱۳۹۲.
- [17] Fairfield, Paul, Lyotard and Politics, Discours, 2004, www.mises.com.